

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента Свободи Євгенії Юрїївни на дисертацію Копитько Вікторії Юрїївни на тему «Використання спеціальних знань під час розслідування незаконного використання гуманітарної допомоги», поданої до захисту у спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми. В умовах повномасштабної воєнної агресії проти України стратегічного значення набуває забезпечення прозорості, цільового використання та ефективного розподілу міжнародної та внутрішньої гуманітарної допомоги. Зростання обсягів надходжень, спрощення процедур ввезення і розподілу гуманітарної допомоги, недостатній контроль за її переміщенням та використанням створили сприятливі умови для вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним використанням гуманітарних ресурсів.

Такі правопорушення характеризуються високим рівнем латентності, використанням підроблених документів, фіктивних благодійних організацій, незаконним продажом гуманітарних товарів та прихованням фінансових операцій, що суттєво ускладнює їх виявлення та доказування. Традиційні методи досудового розслідування у більшості таких проваджень виявляються недостатніми, а залучення спеціальних знань у галузях економіки, бухгалтерського обліку, товарознавства, документознавства, інформаційних технологій і криміналістики є обов'язковою умовою ефективного документування злочинної діяльності. Протидія та ефективне розслідування злочинів цієї категорії є однією з ключових умов збереження національної безпеки та довіри міжнародних партнерів.

Гуманітарна допомога може включати широкий спектр об'єктів – від медикаментів та продуктів харчування до військового спорядження та транспортних засобів, що вимагає диференційованого підходу до залучення судових експертів та спеціалістів. Специфіка розслідування незаконного

використання гуманітарної допомоги полягає у складності її документування, заплутаності логістичних і фінансових ланцюжків, а також у різноманітності способів вчинення цього правопорушення. Успішне розслідування таких правопорушень неможливе без широкого та системного залучення спеціальних знань у різних галузях. Проведення судово-економічних, товарознавчих, комп'ютерно-технічних та інших видів судових експертиз, а також залучення спеціалістів під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій є вирішальним фактором для формування належної та допустимої доказової бази.

Попри очевидну суспільну та наукову значущість проблеми, комплексних досліджень, які б висвітлювали специфіку використання спеціальних знань під час розслідування незаконного використання гуманітарної допомоги з урахуванням реалій воєнного часу та положень чинного Кримінального процесуального кодексу, до цього часу не існувало. Наявні наукові праці здебільшого мають узагальнений характер, стосуються використання спеціальних знань у кримінальному провадженні загалом і не враховують специфіки предмета доказування, які притаманні саме цій категорії правопорушень, а також особливостей воєнного та післявоєнного періоду, в умовах якого сформувалися нові канали та масштаби надходження гуманітарних ресурсів.

Практична значущість проблеми підсилюється потребою у формуванні чітких криміналістичних рекомендацій щодо участі спеціаліста під час проведення ревізій, аудиторських перевірок, оглядів, обшуків та інших слідчих (розшукових) дій, а також щодо особливостей призначення й проведення судових експертиз у цій категорії проваджень.

Зважаючи на викладене, актуальність обраної теми дослідження не викликає сумнівів і обумовлено також й тим, що невирішеною досі залишається низка важливих теоретичних і практичних питань щодо використання спеціальних знань під час розслідування незаконного використання гуманітарної допомоги. З огляду на вказані обставини, проблематика дослідження Копитько Вікторії Юріївни є актуальною.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Вивчення дисертації та наукових публікацій авторки засвідчують логічність структури дослідження, що надало можливість дисертанту визначити мету, об'єкт, предмет і завдання роботи та повно дослідити обрану тему у межах визначеного обсягу дисертаційної роботи.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані здобувачкою, є обґрунтованими і достатньо переконливими. Для досягнення поставленої мети авторка використала широкий комплекс загальнонаукових та спеціально-юридичних методів: діалектичний, формально-догматичний, формально-логічний, системно-структурний, порівняльно-правовий, криміналістичний, метод моделювання, соціологічний, статистичний та метод узагальнення, що дало змогу всебічно дослідити об'єкт і предмет наукового пошуку.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок МВС України на 2025–2029 роки (наказ МВС від 21 травня 2024 року № 326) та Пріоритетних напрямів наукових досліджень НАВС на 2025–2029 роки (рішення Вченої ради від 30 грудня 2024 р., протокол № 25). Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради НАВС від 25 жовтня 2022 року (протокол № 14), уточнено 24 червня 2025 року (протокол № 16), внесено до переліку тем дисертаційних досліджень з юридичних наук НАПрН України (реєстр. № 1129, 2022 рік).

Емпіричну базу дослідження становлять результати вивчення та узагальнення 67 кримінальних проваджень щодо незаконного використання гуманітарної допомоги за 2024–2025 роки, а також дані анкетного опитування 124 фахівців, залучених до кримінального провадження, зокрема: 73 слідчих та 51 судовий експерт за спеціальностями товарознавчих досліджень, дослідження реквізитів документів, почеркознавчих та комп'ютерно-технічних досліджень. Опитування проведено в анонімному форматі з використанням Google Forms. Зазначений обсяг емпіричного матеріалу є достатнім для підтвердження сформульованих висновків.

Теоретичну основу дослідження становлять праці провідних науковців у галузі криміналістики, кримінального процесу та судової експертології: В. П. Бахіна, В. В. Дарагана, Ю. С. Доліновського, Н. Г. Дроздова, А. В. Іщенко, Н. В. Копчі, В. В. Коряка, Є. А. Карпенко, Н. І. Клименко, О. О. Критенка, І. С. Копайгори, Є. Д. Лук'янчикова, А. М. Меденцева, С. В. Нагачевського, А. О. Олефіра, В. В. Пясковського, Б. В. Романюка, Е. Б. Сімакової-Єфремян, А. Ю. Спусканюк, О. В. Таран, А. М. Тимчишин, М. С. Цуцкірідзе, С. С. Чернявського, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітька, М. Г. Щербаковського, В. В. Юсупова та ін.

Результати наукового дослідження відображено у п'яти наукових статтях у фахових виданнях (у тому числі дві у співавторстві) та двох публікаціях за матеріалами науково-практичних конференцій. Публікаційна активність здобувачки є достатньою для підтвердження апробації результатів дисертаційного дослідження. Особистий внесок здобувачки у співавторських публікаціях становить 80%, що підтверджено відповідним розділом дисертації.

Дисертант проаналізував значну кількість наукових джерел (151 найменувань), ґрунтовно вивчив роботи інших науковців, що надало можливість вирішити наукову задачу, сформулювати пропозиції та рекомендації із використання спеціальних знань під час розслідування незаконного використання гуманітарної допомоги.

Отже, дисертація В. Ю. Копитько на тему «Використання спеціальних знань під час розслідування незаконного використання гуманітарної допомоги» виконана на високому науковому рівні.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Дисертація В. Ю. Копитько є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням проблем використання спеціальних знань під час розслідування незаконного використання гуманітарної допомоги, виконаним з урахуванням реалій повномасштабної збройної агресії та сучасної слідчої й судової практики.

Наукова новизна роботи підтверджується такими здобутками:

вперше сформульовано авторське визначення використання спеціальних знань під час розслідування незаконного використання гуманітарної допомоги як процесуально й організаційно впорядкованого залучення неправових професійних знань, умінь і навичок для виявлення, фіксації, дослідження, перевірки та інтерпретації відомостей про рух гуманітарних ресурсів, документи їх супроводу, облікові операції та цифрові сліди;

вперше запропоновано ключові індикатори застосування комплексного підходу до використання спеціальних знань, що поєднує ревізійно-аудиторний, слідчий, експертний і цифровий напрями отримання та перевірки доказової інформації;

Автором детально досліджено ролі ревізій і аудиторських перевірок у взаємодії з ДАСУ як первинного детектора ризиків – оригінальний внесок, якого немає у порівнюваних роботах із загальної проблематики спеціальних знань. Особливо цінним є виокремлення конкретних індикаторів маніпуляцій (подвійний облік, необґрунтоване списання, перекручення вартості).

вперше визначено та науково обґрунтовано систему завдань використання спеціальних знань у цій категорії проваджень, класифікованих на загальні, спеціальні та оперативні (ситуативні).

Також дістали подальший розвиток: теоретико-методологічні засади використання спеціальних знань під час розслідування незаконного використання гуманітарної допомоги, що ґрунтуються на комплексному аналізі організаційно-правових засад гуманітарної діяльності в Україні; концептуальні уявлення про криміналістичні межі застосування спеціальних знань у співвідношенні з юридичною компетенцією слідчого, прокурора і суду, що дозволило чітко розмежувати легальний сектор надання гуманітарної допомоги та криміналістично значущі ознаки її протиправного привласнення чи продажу;

- рекомендацій щодо призначення й проведення технічної експертизи документів, почеркознавчої, товарознавчої та комп'ютерно-технічної експертизи

у кримінальних провадженнях про незаконне використання гуманітарної допомоги.

Крім зазначеного, у роботі містяться інші положення, висновки та рекомендації, які в сукупності забезпечують цілісність наукової новизни здійсненого дослідження.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обґрунтованість отриманих результатів дослідження, сформульованих положень і висновків дисертаційної роботи В.Ю. Копитько не викликають суттєвих зауважень. Висновки в дисертації сформульовано відповідно до отриманих результатів, вони мають вагому аргументацію, свідченням чого є використана методологія дослідження, яка ґрунтується на сукупності загальнонаукових, міждисциплінарних і спеціально-наукових методів пізнання.

Обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, також забезпечена емпіричними даними.

Отже, результати дисертації В.Ю. Копитько, які винесено на захист, містять низку вперше отриманих результатів, що мають фундаментальне значення для науки. Високий ступінь наукової новизни підтверджується розробкою оригінальних підходів, які раніше не висвітлювалися у науковій літературі, та аргументованими висновками, що відкривають нові перспективи для подальших досліджень, а також мають практичне значення.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методології наукової діяльності. Наукові результати й положення, що винесені на захист, отримано завдяки використанню різноманітних методів, таких як діалектичний, формально-догматичний, формально-логічний, системно-структурний, порівняльно-правовий, криміналістичний, метод моделювання, соціологічний, статистичний та метод узагальнення, а також ґрунтовної емпіричної бази.

Постановка завдань, визначення мети, об'єкта та предмета дослідження є чіткими, зрозумілими й такими, що цілком відповідають загальним вимогам. Завдання наукового пошуку виконано, мети роботи досягнуто.

Отже, поставлені наукові завдання виконано на високому методологічному рівні, а дисертант опанував необхідні компетенції для рівня доктора філософії.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Сформульовані й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено й надалі може бути використано у:

практичній діяльності – під час проведення судових експертиз, залучення спеціалістів та організації криміналістичних заходів з розслідування правопорушень у сфері незаконного використання гуманітарної допомоги (акт впровадження ДНДЕКЦ МВС України від 23.01.2026);

освітньому процесі – у системі підготовки та підвищення кваліфікації слідчих, судових експертів і спеціалістів-криміналістів, під час викладання дисциплін «Криміналістика», «Судова експертологія», «Кримінальне процесуальне право» (акти впровадження НАВС № 59-ОП від 18.03.2026 та ХУУП № 01638/25 від 31.12.2025);

науково-дослідній діяльності – під час підготовки монографій, підручників, методичних рекомендацій і обґрунтування пропозицій до нормативно-правових актів (акти впровадження НАВС № 60-нд від 18.03.2026 та КНДІСЕ від 22.04.2026).

Впровадження засвідчують відповідні акти, додані у додатках до дисертації.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертація В. Ю. Копитько викладена українською мовою і має чітку структуру, що відповідає вимогам МОН України та Порядку присудження ступеня доктора філософії. Робота містить анотацію (українською та англійською мовами), список публікацій, зміст, перелік умовних позначень, вступ, три розділи (дев'ять підрозділів), висновки, список використаних джерел (151 найменувань на 18

сторінках) і чотирьох додатків (на 13 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 227 сторінок.

Структура роботи логічно відтворює перехід від теоретичних засад до прикладних механізмів.

Анотація в стислій формі відображає основні тези дослідження, викладена українською та англійською мовами, доповнена переліком публікацій здобувачки, в яких висвітлено основні результати дослідження.

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, охарактеризовано ступінь наукової розробленості, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету дослідження, окреслено поставлені завдання наукового пошуку, сформульовано об'єкт і предмет дослідження, описано використані методи пізнання, емпіричну базу, аргументовано наукову новизну отриманих результатів, зазначено про особистий внесок здобувача й інформацію щодо апробації матеріалів дисертації.

Розділ 1 «Теоретико-правові проблеми використання спеціальних знань під час розслідування незаконного використання гуманітарної допомоги» розкриває організаційно-правові засади гуманітарної діяльності в Україні, поняття, зміст та принципи використання спеціальних знань, суб'єктний склад і форми їх залучення.

Дисертантом з'ясовано, що застосування спеціальних знань у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним використанням гуманітарної допомоги, зумовлене специфічною складністю предмета доказування. Цей предмет охоплює аспекти, пов'язані з надходженням, обліком, документальним супроводом, розподілом і практичним використанням гуманітарних ресурсів.

Також виявлено, що в таких провадженнях значний обсяг доказової інформації має документальний, фінансово-обліковий або цифровий характер. Для збору такої інформації, перевірки та оцінки необхідне залучення експертних знань за межами традиційної правової компетенції.

Доведено, що використання спеціальних знань реалізується через участь спеціалістів у слідчих (розшукових) діях, консультативну підтримку та проведення судових експертиз.

Авторкою запропоновано авторське визначення використання спеціальних знань під час розслідування незаконного використання гуманітарної допомоги як процесуально й організаційно впорядкованого залучення неправових професійних знань, умінь і навичок для виявлення, фіксації, дослідження, перевірки та інтерпретації відомостей про рух гуманітарних ресурсів, документи їх супроводу, облікові операції та цифрові сліди.

Розділ 2 «Використання спеціальних знань при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій» присвячено залученню спеціаліста до ревізій та інших перевірок, участі у проведенні огляду, обшуку та інших слідчих (розшукових) дій.

Авторкою досліджено, що використання спеціальних знань під час організації ревізій, проведення аудиторських перевірок та інших видів документального контролю у кримінальних провадженнях стосовно незаконного використання гуманітарної допомоги є важливим для з'ясування реального руху гуманітарних ресурсів. Це включає перевірку фінансово-облікової документації, виявлення розбіжностей між фактичними та задекларованими обсягами матеріальних активів, а також аналіз способів приховування незаконного вилучення гуманітарної допомоги.

Дисертантом обґрунтовано, що результати цих заходів дозволяють ідентифікувати випадки необґрунтованого списання майна, прихованого виведення гуманітарних ресурсів, перекручення вартості товарів, подвійного ведення обліку та інші методи документального маскування правопорушень.

Визначено, що найбільше процесуальне навантаження у цій категорії проваджень припадає на огляд, обшук, тимчасовий доступ до речей і документів, вилучення документації, роботу з електронними носіями та аналіз цифрових даних. На цих етапах спеціальні знання забезпечують не загальне інформаційне супроводження, а вирішення конкретних завдань: виявлення розбіжностей між

паперовими та електронними даними, фіксацію ознак підроблення, збереження цифрових слідів, встановлення товарних характеристик майна, перевірку облікових і фінансових показників.

З'ясовано, що участь спеціаліста під час слідчих дій підвищує точність фіксації доказової інформації та зменшує ризик втрати відомостей, які мають значення для подальшого доказування. Консультаційне забезпечення дає змогу правильно визначити обсяг матеріалів, які підлягають вилученню і дослідженню,

Важливою є участь спеціалістів для аналізу: логістичних маршрутів, обліку, листування з донорами, координації розподілу вантажів, що здійснюються через електронні системи, спеціалізовані програми та хмарні сховища; фіктивного відображення розподілу допомоги або її приховання, аналізу значних масивів первинної документації

Розділ 3 «Призначення та проведення окремих видів судових експертиз» охоплює технічну експертизу документів і почеркознавчі дослідження, товарознавчу та комп'ютерно-технічну експертизи.

Авторкою доведено, що використання спеціальних знань під час розслідування незаконного використання гуманітарної допомоги широко реалізується через проведення судових експертиз, оскільки саме вони надають окремим фактичним даним процесуальної форми, придатної для доказування.

Дисертантом аргументовано, що один вид експертизи рідко забезпечує повне встановлення всіх обставин правопорушення. Доказовий ефект виникає тоді, коли результати товарознавчих, технічних, почеркознавчих, економічних і цифрових досліджень співвідносяться між собою та перевіряються у сукупності з іншими доказами.

Висновки після кожного розділу і загальні висновки дисертації сформульовано чітко, вони відповідають меті та завданням дослідження. Анотація в стислій формі відображає основні тези дослідження. Вступ містить усі обов'язкові структурні елементи, включаючи особистий внесок здобувачки у співавторських публікаціях.

Зазначене дає підстави стверджувати, що дисертація Вікторії Юрїївни Копитько на тему «Використання спеціальних знань під час розслідування незаконного використання гуманітарної допомоги» відповідає встановленим вимогам і є завершеною науковою працею.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача.

Попри безперечну наукову та практичну цінність дисертації, окремі її положення викликають наукову дискусію, потребують додаткової аргументації або пояснень під час захисту:

1. Розділ 3 дисертаційного дослідження присвячений призначенню та проведенню окремих видів судових експертиз під час розслідування незаконного використання гуманітарної допомоги, а саме: судової технічної експертизи документів, почеркознавчої експертизи, товарознавчої експертизи та комп'ютерно-технічної експертизи.

У висновку 3 (с. 188) здобувачка прямо зазначає: «Окремо встановлено значущу роль проведення технічної експертизи документів, а також почеркознавчих, товарознавчих, судово-економічних і комп'ютерно-технічних експертиз». Судово-економічна експертиза наведена в одному ряду з трьома іншими видами, яким присвячені окремі підрозділи Розділу 3. Проте зміст дисертації (с. 15–16) не містить підрозділу, присвяченого судово-економічній експертизі. У дев'ятому завданні вступу (с. 20) цей вид також не фігурує.

У висновках до Розділу 3 (с. 183) судово-економічна все ж згадана як окремий напрям («Окремий напрям становлять судово-економічні експертизи, через які досліджуються бухгалтерські документи, облікові реєстри, акти ревізій, звіти про надходження і розподіл майна та інші матеріали, що відображають рух гуманітарних ресурсів. Такі дослідження дають змогу зіставити задекларовані показники з фактичним станом речей, перевірити обсяги надходження, залишки, списання, відповідність між складським і бухгалтерським обліком, а також виявити розбіжності, приховані втрати чи

незаконне вибуття майна з гуманітарного обігу»)), що свідчить: здобувачка розуміє її особливе значення, але не надала їй рівноцінного структурного місця.

Також, майже не розглядається можливість призначення комплексних (наприклад, судово-економічної + комп'ютерно-технічної) або комісійних експертиз, що є актуальним для багатоепізодних проваджень під час розслідування незаконного використання гуманітарної допомоги.

Видається, що більш ґрунтовне висвітлення зазначених аспектів сприяло б підвищенню практичної цінності використання спеціальних знань, а саме в частині проведення судових експертиз під час розслідування незаконного використання гуманітарної допомоги.

2. Автор досить ґрунтовно характеризує роль спеціалістів, судових експертів, однак практично не аналізує організаційно-тактичні особливості взаємодії, наприклад, між аудиторами, ІТ-фахівцями; логістами гуманітарних організацій, спеціалістами Митної служби. Саме комплексна взаємодія різнопрофільних спеціалістів сьогодні визначає ефективність розслідування таких кримінальних правопорушень. У зв'язку з цим хотілось почути від дисертанта механізм взаємодії фахівців зі слідчими та відповідно між собою.

3. На с. 143 автор зазначає «Підвищення складності документального обігу вимагає розширення компетентностей експертів. Робота з цифровими носіями, обізнаність у форматах електронного документообігу, орієнтація у засобах віддаленого адміністрування – більше не є додатковими навичками, а формують основу експертної кваліфікації». Хотілося б почути від дисертанта більш конкретизоване роз'яснення в чому саме необхідно розширити компетентності судового експерта.

4. У підрозділі 3.1 (с. 131–145) здобувачка аналізує можливості судової технічної експертизи документів. В тексті зустрічаються формулювання «факт підроблення документа», «документ є підробленим», «експерт встановлює підробку». Водночас усталена позиція, яка закріплена в нормативно-правових актах, які регулюють методичне забезпечення судово-експертної діяльності в Україні зазначає, що висновок про «підроблення» є правовою оцінкою і

належить до компетенції слідчого або суду, а не судового експерта. Експерт встановлює «технічні ознаки зміни документа» або «невідповідність реквізитів», але не «факт підроблення». На с. 139 сама здобувачка посилається на те, що «законодавство фіксує: факт підроблення встановлює суд або слідчий, тоді як експерт лише описує технічні характеристики можливих змін», але далі в тексті це розмежування систематично не витримується. Звертаю увагу на необхідність конкретизації зазначених дефініцій.

Висловлені зауваження є дискусійними, загалом не позначаються на позитивній оцінці дисертації та спрямовані на поглиблення наукової дискусії під час прилюдного захисту.

Відсутність порушень академічної доброчесності.

Під час вивчення дисертаційного дослідження та наукових публікацій В. Ю. Копитько фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею, у якій авторка посилається на використані джерела відповідно до встановлених вимог.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертаційне дослідження Вікторії Юріївни Копитько на тему «Використання спеціальних знань під час розслідування незаконного використання гуманітарної допомоги», представлена на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, у якому отримано науково обґрунтовані результати, що вирізняються новизною у визначенні теоретичних засад і практичних механізмів використання спеціальних знань при розслідуванні незаконного використання гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану.

Дисертація за своїм змістом відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам, установленим у Порядку підготовки здобувачів вищої освіти (наукових установах), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 року № 261 (із змінами і доповненнями), наказу МОН України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення

дисертації» (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка – Вікторія Юріївна Копитько – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

РЕЦЕНЗЕНТ:

**Професор кафедри
криміналістичного забезпечення
та судових експертиз ННЕКІ
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент**

Євгенія СВОБОДА